

Eikeli videregående skole

Eksamensoppgave Samfunnsøkonomi 2

27.05.2013

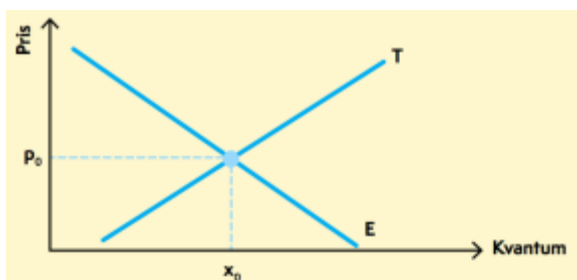
1

Ved fullkommen konkurranse er det fem forutsetninger som gjelder for markedsføreren:

- Det er mange selgere og kjøpere i markedet, slik at ingen spesielle kan bestemme prisen; prisen blir tatt for gitt.
- Det er standardiserte varer, slik at ingen produkter blir foretrukket framfor andre.
- Alle selgere og kjøpere har informasjon om alle selgenes priser.
- Fri etablering og avgang.
- Alle selgere prøver å maksimere sitt overskudd.

Når disse forutsetningene er oppfylt, befinner vi oss i en fullkommen konkurranse.

Markedstilpasningen her er pris = grensekostnad. Det vil si at bedriftene maksimerer sitt overskudd ved den produksjonsmengden hvor prisen på varen er lik kostnaden ved å produsere en ekstra enhet (grensekostnad). Det punktet finner vi der tilbuds- og etterspørselsgrafene skjærer hverandre, som vi ser i figur A.

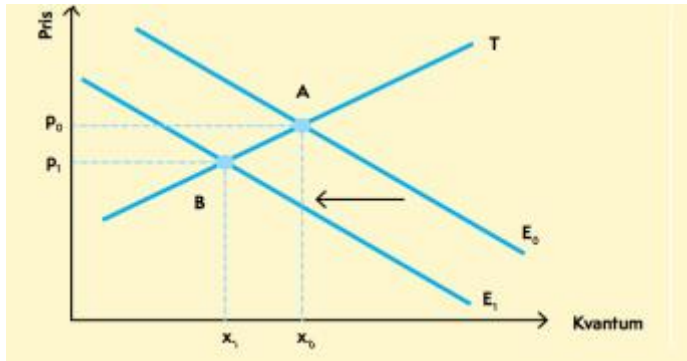
(Figur A)

Tilbudskurven bestemmes av bedriftens tilbud av varen i dette markedet. Den er stigende fordi tilbudet blir større jo høyere pris det er.

Etterspørselskurven bestemmes av etterspørselen av varen til kundene i dette markedet. Kurven er fallende fordi etterspørselen reduseres jo høyere prisen er.

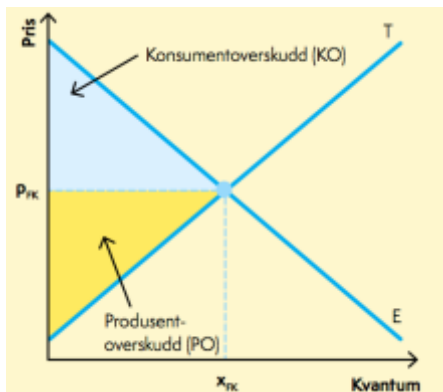
Dette ser vi i figur A, hvor likevekten er i punktet (x, p)

Likevekten finner vi altså i skjæringspunktet mellom de to grafene. Denne likevekten kan imidlertid endres hvis det skjer et skifte i en av kurvene. Etterspørselskurven gjør et skifte hvis det f.eks. blir en endring i folks inntekter, holdninger og preferanser, mens tilbudskurven kan få et skifte ved økte lønnskostnader eller økt produktivitet. Ved førstnevnte, så vil kurven gjøre et negativt skifte hvis f.eks. lønnsveksten blir negativ. Da får vi et nytt likevektspunkt, fra (X_0, P_0) til (X_1, P_1) , som vist i figur B.

(Figur B)

Ved fullkommen konkurranse får vi heller ingen effektivitetstap; den maksimale produksjonsmengden blir nådd ved likevekten. Det er også begrunnelsen for at vi finner det optimale samfunnsøkonomiske overskuddet (fra nå S.O) i dette punktet. Som vi ser av figur C, er konsumentoverskuddet (fordelen konsumentene får ved å betale en pris under sin egen betalingsvillighet) og produsentoverskuddet (bedriftens overskudd før faste kostnader) like store. Dette utgjør til sammen det S.O. Videre ser vi av figuren at det er ingen effektivitetstap siden kapasiteten blir utnyttet til fulle.

(Figur C)

Fullkommen konkurranse gir altså den produksjonsmengden som er samfunnsøkonomisk mest lønnsomt.

OBS: S.O tar ingen hensyn til eksterne virkninger, som forurensning.

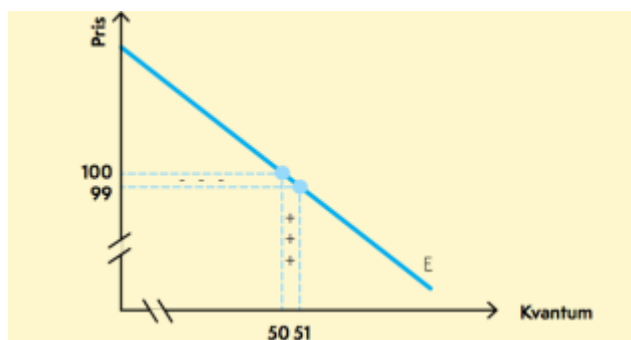
I et monopol er det kun en tilbyder, som i teorien kan sette en så høy pris som bedriften vil. Denne bedriften har enorm markedsrett (kundene kjøper fortsatt varen selv om prisen blir satt over likevektsnivået) i og med at den er eneste tilbyder på markedet. Årsaken til dette kan være:

- Etableringssperre: Patenter, konsesjoner og forbud mot nyetablering av forskjellige årsaker.
- Eksklusiv tilgang til innsatsfaktorer, f.eks. råvarer.
- Stordriftsfordeler (naturlig monopol): Noen varer må ha et stort marked å vende seg til for at det skal lønne seg å produsere dem. Ved å ha en tilbyder av et produkt vil enhetskostnaden til bedriften reduseres, og forbrukerne får tilbudt et produkt de kanskje ellers ikke ville fått. Et godt eksempel er jernbaner; det ville være lite effektivt å legge to togskinner ved siden av hverandre.
- Teknologisk forsprang og nettverksfordeler.

Et monopol kan, som sagt, sette så høy pris de vil, men blir varen for dyr, synker etterspørselen så mye at det blir ulønnsomt. De må ta hensyn til to faktorer når de bestemmer prisen: det de vil tjene på å øke produksjonen ved en enhet, og det de vil tape på å gå ned i pris. I figur D ser vi dette.

1

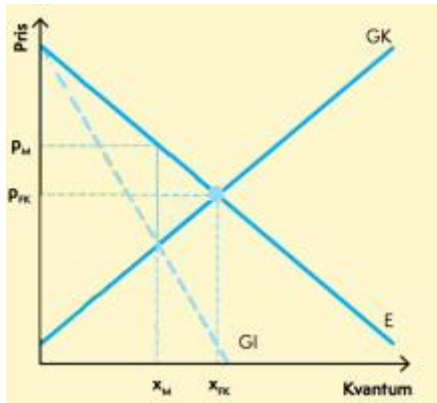
Bedriften vil tjene 99 kr på den ekstra solgte enheten (markert ved +), men vil tape 1 kr per de andre 50 enhetene (markert ved -). Bedriften vil derfor vinne $(99 - 50 = 49)$ kr på å øke produksjonen med en enhet. Dette kalles grenseinntekt (inntekten ved å øke produksjonen med en enhet).

(Figur D)

Markedstilpasningen til monopol vil være grenseinntekt (GI) = grensekostnad (GK). Grensekostnadskurven viser kostnaden ved å øke produksjonen med en enhet. Årsaken til denne markedstilpasningen begrunnes i at en grenseinntekt over GK ville det lønt seg å produsere mer, siden salgsinntekten er høyere enn kostnadene det tar å øke produksjonen. Ligger GI under er salgsinntektene lavere, vil det lønne seg å redusere produksjonen. Derfor vil den optimale produksjonsmengden for et monopol ligge hvor GI skjærer GK. Dette ser vi i figur E.

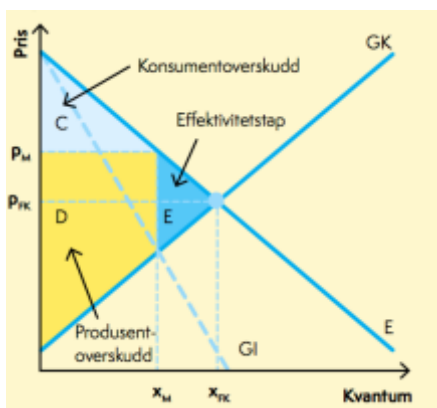
Grenseinntektskurven starter fra samme sted som etterspørselskurven og er dobbelt så bratt.

(Figur E)

Vi ser altså at prisen øker fra P_{FK} i fullkommen konkurranse, til P_M . Produksjonen reduseres fra X_{FK} til X_{FM} .

Ser vi nå på det samfunnsøkonomiske overskuddet, ser vi at dette gir opphav til et effektivitetstap. Dette er fordi produksjonskapasiteten ikke blir utnyttet til fulle. Areal E viser dette tapet. I tillegg ser vi at det har blitt en omfordeling av PO (areal D) og KO (areal C). Sistnevnte er redusert i og med at differansen mellom betalingsvilligheten og den faktiske prisen har sunket. PO derimot har økt betraktelig, og deres bedriftsøkonomiske overskudd er maksimert. Se figur F.

(Figur F)

Det samfunnsmessige overskuddet vil dermed reduseres med arealet av E.

2

Økonomisk vekst handler først og fremst om å øke sitt lands produksjonsfaktorer og produktivitet. Dette vil si at et land som øker sin investering i realkapital (maskiner, bygninger osv.), forbedrer sin humankapital (kvaliteten på arbeidsstyrken) gjennom helse og utdanning og øker sin produktivitet gjennom teknologi og effektivitet.

I noen tilfeller kan det være en fordel å gå med underskudd på driftsbalansen (et lands inntekter – utgifter til utlandet), for å ta opp lån noen bruker til å finansiere en lønnsom sektor på sikt. Eksempel: Norge på 70-tallet og oljen. Førstnevnte handler om å ha vilje og kapital til å faktisk gjennomføre investeringer. Ved realkapital øker man også landets sparinger, som er en av de viktigste indikatorene på økonomisk vekst. En viktig forutsetning for at den vestlige verden kunne befeste sin posisjon som en ledende økonomisk makt under den industrielle revolusjonen var deres store utbygging av industrien. Samme utvikling ser vi i dag i den asiatiske delen av verden, hvor den økonomiske veksten bare øker.

Humankapital handler som å gjøre størst mulig del av befolkningen i stand til å delta i arbeidsmarkedet og samfunnet generelt. Viktige forutsetninger her er for det første et godt utbygd helsevesen med høyt kvalifiserte leger og nødvendige medisiner og vaksiner. En underernært og syk befolkning legger ingen grunn til vekst. Et viktig mål for verdenssamfunnet er også å få ned barnedødeligheten, slik at flere unge vokser opp og kan bidra i samfunnet.

Utdanning er en vel så viktig investering som helse og realkapital. Et gjennomgående høyt utdanningsnivå, som det er i Norge f.eks. er viktig for vekst av flere årsaker.

2

For det første så utvikler samfunnet seg i et rivende tempo, og for å følge med på utviklingen må man ha en kvalifisert og utdannet befolkning som kan behandle nye maskiner, dataprogrammer osv. For det andre så vil en høyt utdannet befolkning sannsynligvis være i bedre stand til å utvikle nye ideer selv, slik at landet selv står for utviklingen.

Et annet poeng er å faktisk få hele befolkningen ut i arbeid, for å øke effektiviteten og utnytte full kapasitet. Derfor er det viktig at også kvinner og fattige, to tradisjonelt «svakere» grupper når det gjelder utdanning, blir inkludert. I utviklingsland er dette et av de fremste virkemidlene for å øke veksten.

Noe som også er essensielt for økonomisk vekst, er hvor stor produktiviteten er. Man skiller gjerne mellom to faktorer: teknologi og effektivitet. Førstnevnt er allerede nevnt, og mange forbinder dette med høy utdannelse. Samtidig er det fine med teknologi at det er ikke-konkurrerende ressurser, slik at hvem som helst kan finne sine egne ideer. For at disse ideene skal bli utnyttet godt må imidlertid et par faktorer på plass. Patenter er veldig viktig, slik at det skal være lønnsomt å utvikle seg. Da vil den enkelte person eller bedriften få full eiendomsrett på dette produktet i mange år framover. Det blir derfor et stort insentiv å investere i forskning og utvikling. Samtidig er det også et viktig premiss at investeringsviljen er stor både fra det offentlige og private, i prosjekter som ikke nødvendigvis er varer man kan selge på markedet, men som likevel er samfunnsnyttige.

Når det gjelder effektivitet, handler dette om bruken av teknologi og produksjonsfaktorer i produksjonen. For at et land skal få økonomisk vekst må det ha nok penger til å investere i de maskinene som er mest effektive. Fagforeninger og arbeidstakere har ofte kjempet mot ny teknologi og maskiner fordi dette vil gjøre at de mister arbeidsplassene sine. I tillegg må land hindre at korrupsjon og kriminalitet tar over, slik at det blir store inntektstap. Inntekter som heller kunne kommet samfunnet til gode, går nå til beskyttelse eller i lommene til enkeltpersoner. Slikt blir det ikke verdiskapning av. I forlengelsen av dette ser vi at rettssikkerhet og eiendomsrettigheter også er sentrale virkemidler. Ingen aktører vil investere i et land hvor man ikke kan få ta ut utbytte av sin egen investering fordi eiendomsretten ikke blir opprettholdt. For at det skal fungere må rettssikkerheten også opprettholdes.

Fred og demokrati er også viktige faktorer for vekst; hvem vil investere i et land med uroligheter hvor en investering i eiendom f.eks. kan ødelegges av krig neste dag?

Men en av kanskje de viktigste forutsetningene er å ha en stabil økonomi, med lav arbeidsledighet, lav inflasjon, lave renter og høy produksjon. Dette kan oppnås med finans- og pengepolitikk. Disse kan motvirke konjunkturer både på kort og lang sikt. Pengepolitikken med styringsrenten som kan holde inflasjonen lav og justere mange andre faktorer som kronekursen og den samlede etterspørselen. Finanspolitikken kan stabilisere økonomien ved bruk av offentlige utgifter og skatter og avgifter. En annen viktig forutsetning er å ha høy sysselsetting, noe som kan gjøres ved å skape nye arbeidsplasser med et innovativt næringsliv, stabil økonomi og holde likevektsledigheten lav (frikjons- og strukturledighet).

Andre sentrale virkemidler er infrastruktur (utbygging av veinett og telekommunikasjon er viktig for å fremme vekst, siden store deler av et lands produksjon er avhengig av disse faktorene) og handel. Sistnevnte har gitt land store inntekter, mye fordi ifølge teorien om komparative fortrinn har alle land noe å tjene på å handle med hverandre. Derfor er et viktig virkemiddel også å fjerne reguleringer av kapitalstrømninger. For å få med u-land er spesielt dette viktig. Samtidig kan dette komme i konflikt med det innenlandske markedet, noe vi skal se på i del 2.

Kilder:

Steinar Holden og Robert G. Hansen. *Pareto 2*. Cappelen Damm, 2008.

Magasinet «På spissen». 1. utgave 2013.

Årstalen. Norges Bank, 14.02.2013